DOI: https://doi.org/10.37547/supsci-ojp-03-03-14 Pages: 96-110

Oriental Journal of Philology

ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY

journal homepage:
http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about

STRUCTURAL-SEMANTIC ANALYSIS OF RELIGIOUS TERMS IN PERSIAN LANGUAGE

Kholida Alimova
Professor
Tashkent State University of Oriental Studies
Tashkent, Uzbekistan

Musa Fayzullaev
Student
Tashkent State University of Oriental Studies
Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: term, theolinguistics, root word, phrase, Islam, Istila, terminology.

Received: 28.05.23
Accepted: 30.05.23
Published: 01.06.23

Abstract: The article is devoted to the analysis of religious positions. Each of the terms has been studied and analyzed structurally and semantically. At the same time, the opinions of representatives of the same field about the terms were included.

FORS TILIDA DINIY TERMINLARNING STRUKTUR-SEMANTIK TAHLILI

Xolida Alimova
Professor
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
Toshkent, O'zbekiston

Muso Fayzullayev
Talaba
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: termin, teolingvistika, tub so'z, so'z birikmasi, islom, istiloh, terminologiya.

Annotatsiya: Maqola diniy teminlarning tahliliga bag'ishlanadi. Terminlarning har biri strukturaviy va semantik jihatdan o'rganib chiqildi va tahlil qilindi. Hamda ayni shu soha vakillarining terminlar borasidagi fikr-mulohazalari kiritildi.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ РЕЛИГИОЗНЫХ ТЕРМИНОВ В ПЕРСИДСКОМ ЯЗЫКЕ

Холида Алимова
Профессор
Ташкентский государственный университет востоковедения
Ташкент, Узбекистанс

Муса Файзуллаев
Студент
Ташкентский государственный университет востоковедения
Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: термин, теолингвистика, корневое слово, словосочетание, ислам, истила, терминология.

Аннотация: Статья посвящена анализу религиозных положений. Каждый из терминов был изучен и проанализирован структурно и семантически. При этом были включены мнения представителей той же области о терминах.

KIRISH

Tez sur’atlar bilan jadallashib borayotgan asrimizda yangidan-yangi o‘zgarishlar, hodisa va jarayonlar sodir bo‘lib bormoqda. Bu albatta o‘z-o‘zidan yangi atama va tushunchalarning vujudga kelishiga sabab bo‘ladi. Xossatan diniy terminlar ham bundan mustasno emas. Aniqroq aytadigan bo‘lsak dunyo yaratilgandan to haq din bo‘lmish “islom” dini kelgunga qadar yangi diniy terminlar paydo bo‘la boshlagan. Dastlab iloh, yakka xudolikka yo‘g‘rilgan tushunchalar bo‘lgan bo‘lsa, keyinchalik din mukammalashgani sayin bu borada ham yangi istiloh, terminlar hosil bo‘la boshlagan.

ASOSIY QISM

Termin so‘zi lotin tilidan olingan bolib, *terminus* – “oxiri”, “chek”, “chegara”, “tugash” degan ma’nolarni bildiradi. Istilohda tilning ma‘lum sathidagina qo‘llanilib, ma‘lum so‘z yoki so‘z birikmasining ma’nosini xususiy ma’no bilan ifodalab beruvchu so‘z birikmasidir.

Termin so‘zini turlicha talqin qilish va tushunish mumkin. Shu bois ayni terminologiya sohasida izlanishlar olib borgan soha mutaxasislarining fikir, mulohazalariga e‘tibor berib ko‘raylik.

X. Xyuellning qayd etishiga ko‘ra, terminologiya muayyan fanga oid terminlar yoki texnika sohasida qo‘llanadigan so‘zlar yig‘indisidir. Biz terminlar ma’nosini qayd etish orqali ular ifodalaydigan tushunchalarni ham qayd etamiz.

O. Vinokurning fikricha, termin - har doim aniq va ravshan. Terminlar sistemasi tili ongli shakllantiriladi. Zero, termin o‘z-o‘zidan, stixiyali tarzda paydo bo‘lmaydi, balki zarurligi, jamiyatda unga ehtiyoj mavjudligi bois yaratiladi.

A.S.Gerdning mulohazasiga ko‘ra termin ilm-fan taraqqiyotining muayyan bosqichida mavjud tushunchalarning asosiy xususiyatlarini aniq va to‘laligicha aks ettiruvchi maxsus terminologik ma’noga ega tabiiy va sun’iy til birligi, ya’ni so‘z yoki so‘z birikmasidir.

Yuqorida ayni shu sohada izlanishlar olib borgan olimlarning fikrini ko‘rib chiqdik. Endi maqolamizning asosi bo‘lgan diniy terminlar borasida qisqacha to‘xtalib o‘tsak. Yana ham aniqroq aytadigan bo‘lsak teolingvistika (diniy terminlar bilan shug‘llanuvchi fan) haqida tushuncha hosil qilsak.

Tilshunoslikning hozirgi kundagi eng muhim yo‘nalishlaridan biri teolingvistika bo‘lib, dinning asrlar davomida vujudaga kelishi, nozil bo‘lishi bilan bilan bu soha tilshunoslikning alohida bo‘limi sifatida ajralib chiqishiga turtki bo‘ldi.

Bevosita teolingvistika so‘zining ma’nosiga e’tibor qaratadigan bo‘lsak, uning shaklidan ma’lumki, ko‘plab boshqa lingvistik fanlarning nomlari qatori u ham 2 qismdan iborat “teologiya” yoki aksariyat yevropa tillariga xos bo‘lgan “teo-”old qo‘shimchasi (prefiks, prefiksoid, qo‘shma so‘zning birinchi qismi) va “lingvistika” so‘zlaridan iborat. O‘z navbatida “teo-” yunon tilidagi “theos” so‘zidan olingan bo‘lib, “Xudo” degan ma’noni beradi va lingvistika esa til haqidagi fanni bildiradi.

Mazkur temin birinchi bo‘lib Belgiyalik lingvist Jan Pier van Noppen (Jean Pierre van Noppen) tomonidan 1918-yilda qo‘llanilgan va aynan u ko‘pchilik tomonindan teolingvistikaning “otasi” sifatida e’tirof etilgan. 1955-yilga kelibgina anglyalik lingvist Devid Kristal (David Crystal) o‘zi tuzgan ensiklopedik lug’atga lingvistik termin sifatida kiritgan. Noppen o‘zi birinchi bor ishlatgan bu terminga ma’lum qiziqishlar doirasida insoniyat tilining rivojlanishi, uning barcha ifoda vositalarini o‘z ichiga qamrab olgan, uzoq va boy tarixga ega bo‘lgan fan sifatida izoh bergan. Bu inson tomonidan Xudoni anglashning til va uning birliklarini tadqiq etish vositasidagi sa’y-harakatlarning in’ikosidir.

Biz bevosita maqolamizda fors tilida diniy terminlarning struktur-semantik tahlilini amalga oshirdik va izlanishlarimiz natijasida topilgan misollarimizni dastlab ikki qisimga tub va so‘z birikma terminlarga ajratib chiqdik va ularni ma’no guruhlarga ajratdik.

Fanda sodda so‘zlar 2 qismga ajratiladi, sodda tub va sodda yasama. Ular orasidagi farq so‘z yasovchi qo‘shimchaning bo‘lish yo bo‘lmasligida edi. Demak tub so‘zlar yagona asosdan tashkil tobgan va tarkibida hech qanday so‘z yasovchi qo‘shimcha bo‘lmagan so‘z.

Biz umumiy hisobda, 90 ta sodda tub shaklidagi diniy terminlarga oid bo‘lgan misollarni kuzatdik:

T/R	Forscha	Transkripsiya	Tarjimasi
1	احتلام	*Ehtelām*	Ehtilom

2	استبراء	*Estebrā*	Istibro (najosatdan poklanish)
3	استحاضه	*Estehāze*	Istihoza (ayollarga oid biologik hodisa)
4	امام	*Emām*	Imom
5	تجافي	*Tajāfiy*	Tajafiy (yarim o'tirish; Jamoat namozining birinchi rakatiga yetib ulgurmagan muqtadiy imom tashahhud o‘qisa, yarim tik holatda o‘tiradi
6	تستر	*Tasattor*	Tasatto‘r (avratlarni to‘sadigan narsa)
7	افتار	*Eftor*	Iftor (rozani ochish)
8	تطهير	*Tayammum*	Tayammum (tahorat yo g‘usul uchun suv topilmaganda tahorat o‘rnida o‘tadi)
9	تقاص	*Taqqās*	Taqqos (qasos olish, tozalash, qarzdorning mol-mulkini o‘z da’vosi uchun olish)
10	خبيث	*Xabis*	Xabis (yomon korilgan narsa yoki amal)
11	ذمي	*Zemmiy*	Zimmiy (Yahudiy va nasroniylar kabi ahli kitob kofirlari Islom ijtimoiy qonunlariga rioya qilish majburiyatlari evaziga Islom hukumatining yordami va xavfsizligidan bahramand bo'ladilar va musulmonlar diyorida yashaydilar)
12	ربا	*Rebā*	Ribo
13	رضاعي	*Rezā’iy*	Rezoi’y (bir ona tomonidan emizdirilgan,bir biri bilan nikohlanaolmaydiganlar)
14	ركن-اركان	*Rokn-arkān*	Rukun-arkon (har bir ibodatning o'z qoidalariga ega bo'lgan eng asosiy qismi)
15	ركوع	*Roku’*	Ruku’ (namozda qo'llar tizzagacha egilib turish)
16	سجده	*Sajde*	Sajda
17	شهادتين	*Šahādateyn*	Shahodateyn (Allohning yagonaligiga va Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning risolalariga guvohlik berish)
18	شهادت	*Šahādat*	Shahodat
19	نكاح	*Nekāh*	Nikoh
20	صغيره	*Sayire*	Sag‘ir (otasi vafot etgan ,onasi tirik b‘lgan yetimlar)
21	صراط	*Serāt*	Sirot (do‘zax ustidagi qil ko‘prik)
22	طلاق	*Taloq*	Taloq
23	طواف	*Tavāf*	Tavof
24	عاصي	*Āsiy*	Osiy (Ollohning amirlariga e’tiborsizlik, gunohkor bo‘lish)
25	عمره	*Omre*	Umra
26	غلات	*ɣolāt*	G‘ulu (dinda haddan oshishlik)
27	فجر	*Fajr*	Fajr (tongi ibodat)
28	فرج	*Farj*	Farj (isonning berkitishi kerak bo‘lgan tana a’zolari)
29	فرض	*Farz*	Farz
30	قتل	*Qatl*	Qatl

31	قسامه	*Qasāme*	Qasam (Maxsus shartlarga ega bo'lgan sudda guvohlarning jinoyatlar haqida qasamyod qilishi)
32	قصاص	*Qasās*	Qasos
33	قضا	*Qazā*	Qazo (namozning vaqtidan kechiktirilib o'qilishi)
34	متنجس	*Motanajjes*	Mutanajjas (tabiatan pok bo'lgan hamma narsa, lekin u harom narsa bilan ifloslangan)
35	مباح	*Mobāh*	Muboh (qilsa gunohi yo'q qilmasa savobi yo'q amal)
36	متولی	*Motavalliy*	Mutavalli (vaqf bo'limi boshlig'i)
37	مجتهد	*Mojtahed*	Mujtahid
38	محرم	*Mahram*	Mahram
39	محتضر	*Mohtazer*	Mo'htazar (o'lim talvasasidagi shaxs)
40	محجور	*Mahjur*	Mahjur (mulki olib qoyilishi taqiqlangan shaxs)
41	مسکین	*Meskin*	Miskin (shariy jihatdan ehson,sadaqa,zakot berilishi joiz bo'lgan shaxs)
42	مذي	*Maziy*	Mazi (erkak tana a'zosidan chiquvchi modda)
43	مرتد	*Mortad*	Murtad (dindan qaytgan kishi)
44	مرجوح	*Marjuh*	Marjuh (shar'iy jihatdan karohiyati bor narsa)
45	مستطیع	*Mostati'*	Mustati' (haj qilishga imkoni bor shaxs)
46	مسح	*Mas'h*	Mas'h (tahoratdagi amallardan biri)
47	مطهرات	*Motahherāt*	Mutohhirot (ibodat uchun talab qilinadigan tozaliklar)
48	مفطر	*Moftar*	Muftar (ro'zani buzuvchi)
49	مکلف	*Mokallaf*	Mukallaf (diniy istilohda farishtalarga nisbatan ishlatiladi)//
50	موكل	*Movakkel*	Muvakkil (vakil qilingan)
51	مفلس	*Mofles*	Muflis (shunday kishiki qiyomat kuni robbisiga savob ammallar bilan yo'liqadi.Odamlarning haqqiga rioya qilmaqganligi sabab uning savobini da'vo qiluvchilarga beradi, so'ngra savobi qolmagach da'vogarlarning gunohlari beriladi.)
52	نافله	*Nāfele*	Mustahab nomozlar (ibodatlar)
53	نذر	*Nazer*	Nazir (o'z zimmasidagi nomaqbul ishni Xudo uchun tark qilish)
54	نفاس	*Nefās*	Nifos (qon, shariatda bu haqida alohida ilim mavjud)
55	نصاب	*Nesāb*	Nisob (mol-mulkning zakot beradigan darjaga yetishi)
56	نیت	*Niyyat*	Niyyat (nomozni boshlashdan oldin qilinadigan amal)
57	وقف	*Vaqef*	Vaqf (masjid, mozor va ehson qilingan yer)
58	وثيقه	*Vasiqe*	Vasiqa
59	ودي	*Vadiy*	Vadiy (kichik xojatdan song qoladigan namlik)
60	وصي	*Vasiy*	Vasiy (vasiyatnoma tuzish uchun mas'ul shaxs)

61	ياجوز	*Yajuz*	Joiz
62	حرام	*Harom*	Harom
63	مبطلات	*Mobattelāt*	Mobattalot (ibodatlarni botil qiluvchi amallar)
64	مكروه	*Makruh*	Makruh (uni bajarishlik harom emas ammo tark qilish a'loroq)
65	طهارت	*Tahārat*	Tahorat
66	مذهب	*Mazhab*	Mazhab
67	قرائت	*Qerāat*	Qiroat (namozdaigi rukunlardan biri)
68	خدا	*Xodā*	Xudo
69	اصحاب	*As'hāb*	Sahobalar
70	مفتی	*Moftiy*	Mufti
71	قاضی	*Qāziy*	Qozi
72	ملک	*Malak*	Farishta
73	جنة	*Jannat*	Jannat
74	سواب	*Savāb*	Savob
75	طريقة	*Tariqat*	Tariqat
76	شريعة	*Šariat*	Shariat
77	عشر	*Ošr*	Ushur (hosilning 1/10)
78	معراج	*Me'rāj*	Me'roj (payg'ambarimiz MUHAMMAD mustafo s.a.v.ning Masjidul Aqsodan Msjidul Haromga ,u yerdan osmonga sayr qildirilishi)
79	ميسر	*Mayser*	Maysir (mast qilivchi ichimliklar)
80	الله	*Āllāh*	Olloh
81	آذان	*Āzān*	Ozon
82	غازي	*γāziy*	G'oziy (Olloh yo'lida jang qilib g'olib bo'lgan shaxs)
83	تكبير	*Takbir*	Takbir
84	تحياة	*Tahiyyāt*	Tahiyyat (isro va me'roj vaqtida payg'ambarimiz MUHAMMAD mustafo s.a.v.ning sidratul muntahoda Olloh azza va jalla bilan tahiyyalashishi (salomlashish)
85	تسبيح	*Tasbih*	Tasbih
86	ذكر	*Zekr*	Zikr
87	جهاد	*Jehād*	Jihod
88	طاغت	*Tāγot*	Tog'ut (shaytonning qurondagi yana bir nomi)
89	شيطان	*Šeytān*	Shayton
90	قيامة	*Qiyāmat*	Qiyomat

معراج پیامبر در قرآن نیز ذکر شده است

Me'rāj-e *peyāmbar dar qorān niz zekr šode ast*

"Payg'ambarning **me'roji** Quronda ham eslab o'tilgan"

Yuqoridagi jumlada tilshunoslikga oid 1ta sodda tub, diniy termin topildi. Bu termin aynan arab tilidan olingan va fors tiliga ham hech qanday o‘zgarishlarsiz kirib kelgan.

آغاز سفر پیامبر (ص) از مسجد الحرام بود و در اونجا **نماز** خواند.

*Āg‘āz-e safar-e peyāmbar (s.a.v) az Masjedol Harām bud va dar unjā **namāz** xānd*

“Payg‘ambar safarining boshlanishi Masjidul Haromdan edi va u yerda **namoz** o‘qidi”.

Yuqoridagi jumlada ham tilshunoslikga oid 1ta sodda tub, diniy termin aniqlandi. Ushbu termin fors tilidan olingan hisoblandi va arabiy **صلاة** [*sālatun*] so‘ziga ekvivalent sifatida foydalaniladi.

So‘z birikma shaklidagi terminlar - ko‘proq terminologik xarakterda bo‘ladi va u birikma holida bir tushunchanini beradi. Unda hokim bo’lak tushuncha mohiyatini bildirib, tobe bo‘lak uning nimaga xosligini belgilaydi yoki ma’no mo‘ljallagan hajmigacha toraytirib ifoda etishga xizmat qiladi.

Biz birikma shaklidagi 37 ta diniy terminlarga oid misollarni kuzatdik.

T/R	**Forscha**	**Transkripsiya**	**Tarjimasi**
1	امام جماعت	*Emām-e jamāat*	Jamoat imomi
2	اهل کتاب	*Ahl-e ketāb*	Ahli kitob (yahudi va nasorolar)
3	تسبیحات اربعه	*Tasbihāt-e arba’e*	To‘rt tasbeh (subhanalloh, valhamdulillah, vala ilaha, illolloh)
4	حاکم شرع	*Hākem-e šar’*	Shar’iy hokim
5	حج نیابت	*Hajj-e nayābat*	Hajji noib (boshqa odam nomidan xudoning uyini ziyorat qilish)
6	سجده شکر	*Sajde-ye šokr*	Shukr sajdasi
7	زکات فطره	*Zakāt-e fetre*	Ftir zakoti (miqdori taxminan har qaday muhitta 3 kilogram oziq ovqat qiymati)
8	مقررات شرعیه	*Moqarrerāt-e šariye*	Shar’iy hukumlar
9	طلاق خلع	*Talāq-e xal’*	Xal’taloq (erining ayolida ko‘ngli bo‘lmaganligi bois ayoliga mahrini to‘laligicha berishi va butunlay ayolidan ajralishi)
10	طلاق رجع	*Talāq-e roje’*	Roje taloq (taloq bergan ayolining iddasi tugagandan so‘ng qayta ayoli bilan birga bo‘lishi mumkin bo‘lgan taloq)
11	غسل واجب	*γosl-e vājeb*	Vojib g‘usul (g‘usul qilish shart bo‘lgan holat)
12	غسل مستحب	*γosl-e mostahab*	Mustahab g‘usul (muqaddas kunlar, joylarga borilganda misol uchun juma va haj uchun tavsiya etiladigan g‘usul)
13	قصد قربت	*Qasd-e qorbat*	Qurbat qasdi(ammallarni yolg‘iz xudo uchun, unga yaqin bolish uchun bajarish)
14	کافر حرب	*Kāfer-e harb*	Kofir (musilmonlarga qarshi jang qilgan kofir)
15	کافر ذمي	*Kāfer-e zemmiy*	Zimmiy kofir(musilmonlar himoyasidagi kofir)

16	كثير الشك	*Kasiroššak*	Kasirushshak(ko'p shak keltirgan kishi)
17	لازم‌الوفاء	*Lāzemolvafo*	Lozimulvafo(amal qilinishi kerak bo'lgan ahd)
18	ماه ها هلال	*Māh ha-ye halāl*	Halol oylar(Qamariy oy - hilol ko'rilgandan to boshqa yarim oygacha bo'lgan 29 yoki 30 kunlik muddat bo'lib, bu bir oy (yoki arabchada "shahr") va uning 12 marta takrorlanishi Muharram oyidan Zulhijjagacha bo'lgan qamariy yildir
19	مجهول المالك	*Majhulolmālek*	Majhululmolek(egasi nomalum bolgan mulk)
20	موقوف عليهم	*Movquf alayhim*	Movquf alayhim(kimningdur foydasiga qilingan vaqf)
21	نصاب زكات	*Nesāb-e zakāt*	Zakot nisobi(zakot beriilishi kerak bolgan qiymatga yetgan miqdor)
22	نماز جمعه	*Namāz-e jom'e*	Juma namozi
23	نماز جماعت	*Namāz-e jamāat*	Jamoat namozi
24	نماز خوف	*Namāz-e xovf*	Xavf namozi(nimadadandi qorqanda o'qiladigan namoz)
25	نماز طواف	*Namāz-e tavāf*	Tavof namozi (haj va umra ziyoratidan oldin qilinadigan namoz)
26	نماز عید	*Namāz-e eyd*	Hayt namozi
27	نماز قضا	*Namāz-e qazā*	Qazo namoz
28	نماز مستحب	*Namāz-e mostahab*	Mustahab namoz (Qabul qilinadigan, lekin farz bo'lmagan har qanday ibodat)
29	نماز میت	*Namāz-e mayyet*	Janoza namozi (Musulmon mayyitiga o'qiladigan maxsus ibodat)
30	نماز واجب	*Namāz-e vājeb*	Vojib namoz (o'qilishi kerak bo'lgan namoz)
31	نماز وحشت	*Namāz-e vahšat*	Vahshat namozi (qattiq qo'rquvda o'qiladi)
32	نهي از منكر	*Nahi az monkar*	Yomonlikdan qaytarish
33	واجب عيني	*Vājeb-e eyniy*	Vojib-u ayni (har bir shaxs qilishi kerak bo'lgan amal.namoz va ro'za kabi)
34	واجب كفايي	*Vājeb-e kefāiy*	Vojib-i kifoya (hamma ham qilish majburi bo'lmagan ammo hammaning nomidan bir shaxs qilsa qolganlarning zimmasidan soqit bo'ladi, janoza namozi ayni shular sirasidan)
35	واجب مضيق	*Vājeb-e maziq*	Vojeb-i maziq (Ramazon oyida ro'za tutish kabi aniq va cheklangan vaqt)
36	وحدت وجود	*Vahdat-e vojud*	Vahdat (olamlarni yaratuvchisini birligi va islom aqidasiga ko'ra asosiy rukun)
37	ولایت تکوینی	*Valāyat-e takvini*	Takvini valoyat (Ollohning izni bilan ish qiluvchi shaxs (huddi Iso alayhissalom Ollohning izni bilan o'liklarni tiriltirgani kasallarni davolagani kabi)
38	جای نماز	*Jāy-e namāz*	Namoz o'qiladigan joy

در ایران **نماز جمعه** در دوران حکومت شاه اسماعیل صفوی رواج یافت

*Dar Irān **namāz-e jome’** dar douron-e hokumat-e šāh Esmāil Safavi ravāj yāft*

“Eronda **juma namozi** shoh Ismoil Safaviy davrida rivoj topdi”

Yuqoridagi jumlada 1ta birikma shaklidagi diniy termin uchradi. Bu termin forsiy hisoblangan **نماز** [*namāz*] va arabiy **جمعة** [*joma’tun*] so‘zlarining birikishidan hosil bo‘lgan. Yaxshiroq e’tibor bersangiz **جمعة** [joma’tun] so‘zining oxiridagi “tamarbuta” fors tilida “ho-ye havvazga” (**ه**) aylangan.

فقها **اهل کتاب** را پاک و طاهر اعلام نمودهاند

*Foqahā **ahl-e ketāb**-rā pāk va tāher e’lām namudand*

“Fuqaholar ahli kitobni pok va toza deb e’lon qildilar”

Yuqoridagi misolda ham ham 1 ta birikma shaklidagi diniy termin kuzatildi. Ushbu termin sof arabiy hisoblanadi.

Endi maqola tahlilining ikkinchi qismiga o‘tamiz. Manbalardan to‘plangan diniy terminlar quyidagi leksik-semantik guruhlar asosida tasniflandi.

1) *inson biologik holatiga bog‘liq bo‘lgan diniy terminlar:*

احتلام	Ehtelām	Ehtilom
استبراء	Estebrā	Istibro (najosatdan poklanish)
استحاضه	Estehāze	Istihoza (ayollarga oid biologik hodisa)
فرج	Farj	Farj (isonning berkitishi kerek bo‘lgan tana a’zolari)
متنجس	Motanajjes	Mutanajjas (tabiatan pok bo'lgan hamma narsa, lekin u harom narsa bilan ifloslangan)
مذي	Maziy	Mazi (erkak tana a’zosidan chiquvchi modda)
نفاس	Nefās	Nifos (qon,shariatda bu haqida alohida ilimmavjud)
ودي	Vadiy	Vadiy (kichik xojatdan song qoladigan namlik)

2) *tozalikga oid bo‘lgan diniy terminlar:*

غسل واجب	*Yosl-e vājeb*	Vojib g‘usul (g‘usul qilish shart bo‘lgan holat)
غسل مستحب	*Yosl-e mostahab*	Mustahab g‘usul (muqaddas kunlar, jolarga borilganda misol uchun juma va haj uchun tavsiya etiladigan g‘usul)
طهارت	*Tahārat*	Tahorat
مسح	*Mash*	Mas’h (tahoratdagi amallardan biri)
مطهرات	*Motahherāt*	Mutohhirot (ibodat uchun talab qilinadigan tozaliklar)
تیمم	*Tayammom*	Tayammum (tahorat yo g‘usul uchun suv topilmaganda tahorat o‘rnida o‘tadi)

3) *oilaviy munosabatlarga oid diniy terminlar:*

نهي از منكر	Nahi az monkar	Yomonlikdan qaytarish
طلاق خلع	*Talāq-e xal'*	Xal'taloq (erining ayolida ko'ngli bo'lmaganligibois ayoliga mahirini to'laligicha berishi va butunlay ayolidan ajralishi)
طلاق رجع	*Talāq-e roje'*	Roje taloq (taloq bergan ayolining iddasi tugagandan so'ng qayta ayoli bilan birga bolishi mumkin bo'lgan taloq)
محرم	*Mahram*	Mahram
نكاح	*Nekāh*	Nikoh

4) *ibodatlarga oid bo'lgan diniy terminlar:*

جاى نماز	*Jāy-e namāz*	Joynamoz
واجب مضيق	*Vājeb-e maziq*	Vojeb-u maziq (Ramazon oyida ro'za tutish kabi aniq va cheklangan vaqt)
واجب عيني	*Vājeb-e eyniy*	Vojib-u ayn (har bir shaxs qilishi kerak bo'lgan amal.namoz va ro'za kabi)
واجب كفايي	*Vājeb-e kefāiy*	Vojib-u kifoya (hamma ham qilish majburi bolmagan ammo hammaning nomidan bir shaxs qilsa qolganlarning zimmasidan soqit bo'ladi.janoza namozi ayni shular sirasidan)
نماز جمعه	*Namāz-e jom'e*	Juma namozi
نماز جماعت	*Namāz-e jamāat*	Jamoat namozi
نماز خوف	*Namāz-e xovf*	Xavf namozi (nimadadandi qorqanda o'qiladigan namoz)
نماز طواف	*Namāz-e tavāf*	Tavof namozi (haj va umra ziyoratidan oldin qilinadigan namoz)
نماز عيد	*Namāz-e eyd*	Hayt namozi
نماز قضا	*Namāz-e qazā*	Qazo namoz
نماز مستحب	*Namāz-e mostahab*	Mustahab namoz (qabul qilinadigan, lekin farz bo'lmagan har qanday ibodat)
نماز ميت	*Namāz-e mayyet*	Mayit namozi (Musulmon murdasi ustida o'qilishi kerak bo'lgan maxsus ibodat)
نماز واجب	*Namāz-e vājeb*	Vojib namoz (o'qilishi kerak bo'lgan namoz)
نماز وحشت	*Namāz-e vahšat*	Vahshat namozi (qattiq qo'rquvda o'qiladi)
حج نيابت	*Hajj-e nayābat*	Hajji noib (boshqa odam nomidan xudoning uyini ziyorat qilish)
سجده شكر	*Sajde-ye šokr*	Shkur sajdasi
تكبير	*Takbir*	Takbir
تحياة	*Tahiyyāt*	Tahiyyat (isro va me'roj vaqtida payg'ambarimiz MUHAMMAD mustafo s.a.v.ning sidratul muntahoda Alloh azza va jalla bilan tahiyyalashishi (salomlashish).
تسبيح	*Tasbih*	Tasbih
ذكر	*Zekr*	Zikir
آذان	*Āzān*	Ozon

قرائت	*Qerāat*	Qiroat (nomozdaigi rukunlardan biri)
مبطلات	*Mobattelāt*	Mobattalot (ibodatlarni botil qiluvchi amallar
نافله	*Nāfele*	Mustahab nomozlar (ibodatlar)
قضا	*Qazā*	Qazo (nomozning vaqtidan kechiktirilib o‘qilishi)
فجر	*Fajr*	Fajr (tongi ibodat)
رکوع	*Roku'*	Ruku' (Namozda qo'llar tizzagacha egilib turish)
سجده	*Sajde*	Sajda
تجافي	*Tajāfiy*	Tajafiy (yarim o'tirish; Jamoat namozining birinchi rakatiga yetib ulgurmagan muqtadiy imom tashahhud o‘qisa, yarim tik holatda o‘tiradi

5) *shar'iy hukumlarga oid bo'lgan diniy terminlar:*

وحدت وجود	*Vahdat-e vojud*	Vahdat (olamlarni yaratuvchisini birligi va islom aqidasiga ko‘ra asosiy rukun)
ولايت تكوينى	*Valāyat-e takvini*	Takvini valoyat (Ollohning izni bilan ish qiluvchi shaxs(huddi Iso alayhissalom Ollohning izni bilan o‘liklarni tiriltirgani kasallarni davolagano kabi)
واجب عيني	*Vājeb-e eyniy*	Vojib-u ayn (har bir shaxs qilishi kerak bo‘lgan amal.namoz va ro'za kabi)
واجب كفايي	*Vājeb-e kefāiy*	Vojib-u kifoya (hamma ham qilish majburi bolmagan ammo hammaning nomidan bir shaxs qilsa qolganlarning zimmasidan soqit bo‘ladi.janoza namozi ayni shular sirasidan)
مجهول المالك	*Majhulolmālek*	Majhululmolek (egasi noma'lum bo‘lgan mulk)
موقوف عليهم	*Movquf alayhim*	Movquf alayhim (kimningdur foydasiga qilingan vaqf)
قصد قربت	*Qasd-e qorbat*	Qurbat qasdi (ammallarni yolg‘iz xudo uchun, unga yaqin bolish uchun bajarish)
كافر حرب	*Kāfer-e harb*	Kofir (musilmonlarga qarshi jang qilgan kofir)
كافر ذمي	*Kāfer-e zemmiy*	Zimmiy kofir (musilmonlar himoyasidagi kofir)
كثير الشك	*Kasiroššak*	Kasirushshak (ko‘p shak keltirgan kishi)
لازم‌الوفاء	*Lāzemolvafo*	Lozimulvafo (amal qilinishi kerak bo‘lgan ahd)
ماه ها هلال	*Māh ha-ye halāl*	Halol oylar (Qamariy oy - hilol ko'rilgandan to boshqa yarim oygacha bo'lgan 29 yoki 30 kunlik muddat bo'lib, bu bir oy (yoki arabchada "shahr") va uning 12 marta takrorlanishi Muharram oyidan Zulhijjagacha bo'lgan qamariy yildir
زكات فطره	*Zkāt-e fetre*	Ftir zakoti (miqdori taxminan har qanday muhitda 3 kilogram oziq-ovqat qiymati)
مقررات شرعيه	*Moqarrerāt-e šariye*	Shariy hukumlar

جهاد	*Jehād*	Jihod
مكروه	*Makruh*	Makruh (uni bajarishlik harom emas ammo tark qilish a’loroq)
شريعة	*Šariat*	Shariat
ياجوز	*Yajuz*	Joiz
حرام	*Harom*	Harom
مبطلات	*Mobattelāt*	Mobattalot (ibodatlarni botil qiluvchi amallar
مكروه	*Makruh*	Makruh (bajarishlik harom emas ammo tark qilish a’loroq)
نذر	*Nazer*	Nazir (o‘z zimmasidagi nomaqbul ishni Xudo uchun tark qilish)
مرجوح	*Marjuh*	Marjuh (shar’iy jihatdan karohiyati bor narsa)
مباح	*Mobāh*	Muboh (qilsa gunohi yo‘q qilmasa savobi yo‘q amal)
شهادتين	*Šahādateyn*	Shahodateyn (Allohning yagonaligiga va Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning risolalariga guvohlik berish)
شهادت	*Šahodat*	Shahodat
ربا	*Rebā*	Ribo
رضاعي	*Rezā’iy*	Rezoi’y (bir ona tomonidan emizdirilgan,bir biri bilan nikohlanaolmaydiganlar)
ركن-اركان	*Rokn-arkān*	Rukun-arkon (Har bir ibodatning o'z qoidalariga ega bo'lgan eng asosiy qismi)
تقاص	*Taqqās*	Taqqos (qasos olish, tozalash, qarzdorning mol-mulkini o'z da'vosi uchun olish)
خبيث	*Xabis*	Xabis (yomon korilgan narsa yoki amal)
سواب	*Savāb*	Savob

6) diniy mansablar va ma’lum bir vaziyatdagi shaxslarga, narsalarga oid bo‘lgan diniy terminlar:

امام	*Emām*	Imom
مجهول المالك	*Majhulolmālek*	Majhululmolek (egasi nomalum bolgan mulk)
موقوف عليهم	*Movquf alayhim*	Movquf alayhim (kimningdur foydasiga qilingan vaqf)
تسبيحات اربعه	*Tasbihāt-e arba’e*	To‘rttasbih (subhanalloh, valhamdulillah, vala ilaha, illolloh)
حاكم شرع	*Hākem-e šar’*	Shariy hokim
حج نيابت	*Hajj-e nayābat*	Hajji noib (boshqa odam nomidan xudoning uyini ziyorat qilish)
امام جماعت	*Emām jamāat*	Jamoat imomi
غازي	*Γāziy*	G‘oziy (Alloh yo‘lida jang qilib g‘olib bo‘lgan shaxs)
تسبيح	*Tasbih*	Tasbih
جهاد	*Jehād*	Jihod
عشر	*Ošr*	Ushur (hosilning 1/10)

معراج	*Me'rāj*	Me'roj (payg'ambarimiz MUHAMMAD mustafo s.a.v.ning Masjidul Haromdan Msjidul Haromga ,u yerdan osmonga sayr qildirilishi)
ميسر	*Mayser*	Maysir (mast qilivchi ichimliklar)
طريقة	*Tariqat*	Tariqat
اصحاب	*As'hāb*	Sahobalar
مفتى	*Moftiy*	Muftiy
قاضى	*Qāziy*	Qozi
مذهب	*Mazhab*	Mazhab
وصي	*Vasiy*	Vasiy (vasiyatnoma tuzish uchun mas'ul shaxs)
وقف	*Vaqef*	Vaqf (masjid, mozor va ehson qilingan yer)
وثيقه	*Vasiqe*	Vasiqa
نصاب	*Nesāb*	Nisob (mol-mulkning zakot beradigan darjaga yetishi)
موكل	*Movakkel*	Muvakkil (vakil qilingan)
مفلس	*Mofles*	Muflis (shunday kishiki qiyomat kuni robbisiga savob ammallar bilan yo'liqadi.Odamlarning haqqiga rioya qilmaqganligi sabab uning savobini da'vo qiluvchilarga beradi, so'ngra savobi qolmagach da'vogarlarning gunohlari beriladi.)
مرتد	*Mortad*	Murtad (dindan qaytgan kishi)
مرجوح	*Marjuh*	Marjuh (shar'iy jihatdan karohiyati bor narsa)
مستطيع	*Mostati'*	Mustati' (haj qilishga imkoni bor shaxs)
محرم	*Mahram*	Mahram
محتضر	*Mohtazer*	Mo'htazar (o'lim talvasasidagi shaxs)
محجور	*Mahjur*	Mahjur (mulki olib qoyilishi taqiqlangan shaxs)
مسكين	*Meskin*	Miskin (shariy jihatdan ehson,sadaqa,zakot berilishi joiz bo'lgan shaxs)
متولى	*Motavalliy*	Mutavalli (vaqf bo'limi boshlig'i)
مجتهد	*Mojtahed*	Mujtahid
قتل	*Qatl*	Qatl
قسامه	*Qasāme*	Qasam (maxsus shartlarga ega bo'lgan sudda guvohlarning jinoyatlar haqida qasamyod qilishi)
قصاص	*Qasās*	Qasos
طواف	*Tavāf*	Tavof
عاصي	*Āsiy*	Osiy (Allohning amirlariga e'tiborsizlik,gunohkor bo'lish)
عمره	*Omre*	Umra
غلات	*Ғolāt*	G'ulu (dinda haddan oshishlik)
تستر	*Tasattor*	Tasatto'r (avratlarni to'sadigan narsa)

صغيره	*Saγire*	Sag‘ir (otasi vafot etgan ,onasi tirik b‘lgan yetimlar)
خبيث	*Xabis*	Xabis (yomon korilgan narsa yoki amal)
ذمي	*Zemmiy*	Zimmiy (Yahudiy va nasroniylar kabi ahli kitob kofirlari Islom ijtimoiy qonunlariga rioya qilish majburiyatlari evaziga Islom hukumatining yordami va xavfsizligidan bahramand bo'ladilar va musulmonlar diyorida yashaydilar)
افتار	*Eftor*	Iftor (ro‘zani ochish)

7) *Ilohiy tushunchaga oid diniy terminlar:*

شيطان	*Šeytān*	Shayton
قيامة	*Qiyāmat*	Qiyomat
صراط	*Serāt*	Sirot (do‘zax ustidagi qil ko‘prik)
مكلف	*Mokallaf*	Mukallaf (diniy istilohda farishtalarga nisbatan ishlatiladi)
خدا	*Xodā*	Xudo
ملک	*Malak*	Farishta
جنة	*Jannat*	Jannat
سواب	*Savāb*	Savob
معراج	*Me’rāj*	Me’roj (payg‘ambarimiz MUHAMMAD mustafo s.a.v.ning Masjidul Aqsodan Msjidul Haromga, u yerdan osmonga sayr qildirilishi)
الله	*Āllāh*	Alloh
طاغت	*Tāyot*	Tog‘ut (shaytonning Qur’ondagi yana bir nomi)

XULOSA

Fors tilida diniy terminlarning struktur-semantik tahlili natijasida quyidagi xuloslaraga kelindi: Nazariy bilimlarga asoslangan holda manbadan to‘plangan jami 127 ta diniy termin o‘rganildi va tahlil etildi. Mazkur terminlarning katta qismini o‘zlashma qatlam tashkil qildi. Qolavesa fors tilidagi diniy terminlar tahlili tub terminlarning sermahsul (90 ta), so‘z birikma shaklidagi terminlarning (37 ta) esa nisbatan kammahsul ekanini ko‘rsatdi. So‘z birikma shaklidagi diniy terminlarda izofiy birikuv orqaliy yasalish ustunlik qildi. Shuningdek, inson biologik holati, tozalik, oilaviy munosabatlar, ibodat, shar’iy hukumlar, diniy mansablar va narsalar hamda ilohiy tushunchaga oid jami 7 ta leksik-semantik guruh tasniflandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Dadaboyev.H. O‘zbek terminologiyasi. – Toshkent, 2019.
2. Mavlonov.O.O‘zbekistonda teolingvistika. – Toshkent, 2019.
3. Nuriddinov, N. (2019). REDUPLICATION OF ADVERBS, PAST AND PRESENT PARTICIPLES IN PERSIAN LANGUAGE. *Theoretical & Applied Science*, (12), 634-639.

4. Nuriddinov, N., Mirzakhmedova, K., Nishanbaeva, A., & Djafarov, B. (2021). COPULATIVE COMPOUNDS MADE BY INTERFIX الف وصل. In *ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В СОВРЕМЕННОЙ НАУКЕ* (pp. 65-69).

5. A.Madaliyev.O‘zbek terminologiyasi va leksikografiya masalalri.Toshkent.B.60.

6. اصطلاحات احکام – دانشنامه اسلامی (wiki.ahlolbayt.com)

7. (2017. 28-oktyabr تاریخ انتشار: ۰۶ آبان ۱۳۹۶ (ایکنا)خبرگزاری بین‌المللی قرآن ۱۱:۰۵ -)

8. https://www.linguistics.ru

9. https://fa.m.wikipedia.org/wiki/%D8%A7%D9%87%D9%84_%DA%A9%D8%AA%D8%A7%D8%A8

10. https://fa.wikishia.net/view/%D9%86%D9%85%D8%A7%D8%B2_%D8%AC%D9%85%D8%B9%D9%87